

Білоус В. С. **Бібліотека ВДПУ імені М. Коцюбинського – осередок формування та збереження культурного надбання та соціальної пам'яті.** *«Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни» (присвячений 195-річчю від часу заснування Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, 22–23 жовтня 2025 року : XXVIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Короленківські читання» постерна сесія*
<https://padlet.com/libjournalist/2025-qlg28hlx9mhb4gjq/wish/AL83WzGOrm5Xa0Pg>

УДК 021+930.25+069]:[930.85+316.356.4]

Білоус В.С.,
директор бібліотеки
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця Україна

У статті висвітлено основну місію інституцій національної пам'яті. Акцентовано увагу на роль бібліотеки, як носія культурної спадщини та соціальної пам'яті народу. Підкреслено важливість електронних бібліотечних ресурсів. Наведено досвід краєзнавчої діяльності бібліотеки щодо формування та збереження історичної пам'яті, наукового та культурного надбання Вінниччини та зокрема Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Ключові слова: інституції пам'яті, культурна спадщина, краєзнавча діяльність, бібліотека ВДПУ ім. М. Коцюбинського.

The Library of the Mykhailo Kotsiubynskiy VSPU is a center for the formation and preservation of cultural heritage and social memory

The article highlights the main mission of institutions of national memory. The attention is focused on the role of the library as a carrier of cultural heritage and social memory of the people. The importance of electronic library resources is emphasized. The experience of the library's local history activities in the formation and preservation of historical memory, scientific and cultural heritage of the Vinnytsia region and in particular the Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University is presented.

Keywords: institutions of memory, cultural heritage, local history activities, library of the VSPU named after M. Kotsiubynsky.

Світові тенденції усіх сфер життя та діяльності суспільства сприяють формуванню інформаційного простору, національної та ментальної самоідентифікації, вимагають забезпечення якісного оперативного доступу до культурної спадщини людства. Одним із головних суспільних інструментів збереження культурної спадщини нації, історичної пам'яті та історико-культурної інформації протягом всієї історії людства слугують документно-інформаційні інституції пам'яті. Архівні документи, які зберігаються в архівних, музейних, бібліотечних фондах, є унікальними за змістом,

різноманітними за типом та характером і складають невід'ємну частину духовної спадщини українського народу [1].

Діяльність інституцій пам'яті сприяють збереженню, охороні та передаванню майбутнім поколінням унікального ментального надбання, що міститься у культурному, історичному, освітньому, знаннєвому спадку громади, вони відтворюють її специфічні відмінності, котрі ідентифікують місцевих мешканців, викликають незмінний інтерес у дослідників, туристів. Ці окреслені риси становлять соціальну пам'ять громади, а її сховищами та носіями є місцеві бібліотеки, архіви, музеї [5, с. 9].

Серед численних соціальних інституцій, які виконують функції збереження національної пам'яті, особлива роль належить бібліотекам, які покликані збирати, зберігати, науково досліджувати та надавати у суспільне користування історико-культурні джерела, історичні артефакти, що є свідками розвитку суспільства в його багатьох вимірах. Це є своєрідне творення історичних документальних депозитаріїв і мають величезне значення у накопиченні національної пам'яті, це є потужні акумулюючі посередники між минулим, сучасним і майбутнім. Діяльність інституцій пам'яті інколи подаються через метафори – «скарбниці пам'яті нації», «будинки пам'яті», «сховища пам'яті», «суспільні інститути пам'яті» тощо [7, с. 163]. Саме бібліотеки є джерелами, носіями та хранителями історико-культурного надбання, національної самобутності, соціальної пам'яті народу. Реалії часу перетворили класичні сховища у соціальні інституції, що забезпечують широкий доступ до своїх інформаційних ресурсів, нових знань, надають можливість здійснювати наукові відкриття та впливати на соціально-політичний розвиток суспільства. У бібліотеках формуються історико-біографічні та біобібліографічні ресурси наукового, освітнього, культурно-інформаційного та пізнавального характеру. Вони розбудовуються переважно в розрізі краєзнавства, висвітлення місцевої історії, представлення персоналій відомих і незаслужено забутих земляків [6, с. 270]. З давніх часів бібліотеки були й залишаються донині ознакою культури та цивілізованості суспільства,

безцінними скарбницями духовних багатств людства. Почуття поваги до минулого, історичної причетності та відповідальності за нього притаманне кожній людині – це та основа, той фундамент, який дозволяє сьогоднішньому поколінню бути сильними.

Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – осередок формування та збереження культурного надбання та соціальної пам'яті освітян регіону. Використовуючи традиційні та активно впроваджуючи інноваційні форми роботи, бібліотека формує краєзнавчий фонд, здійснює науково-дослідну та краєзнавчу діяльність, генерує нові знання та ідеї, організовує обслуговування користувачів. Вивчення історії свого народу, його звичаїв, культури, національних та етнічних проблем свого краю, виховання патріотизму у новій студентській генерації поглиблює зміст краєзнавчої роботи бібліотеки. Краєзнавчий фонд бібліотеки є універсальним за змістом, комплектується з усіх галузей знань та відображає життя Вінницької області. Окрім власне краєзнавчих документів у бібліотеці зосереджуються видання університету, праці викладачів, а також документи про навчальний заклад. Щорічно фонд поповнюється науковими записками ВДПУ, збірниками матеріалів обласних історико-краєзнавчих конференцій. Персоналії краєзнавців-дослідників подає довідник С. Д. Гальчака «Краєзнавці Вінниччини: Біографії. Бібліографія» [3]. До краєзнавчої тематики звертаються студенти всіх факультетів, де викладається загально університетський курс «Етнологія. Етнографія. Народознавство», науковці університету, краєзнавці та освітяни регіону. Бібліотека, використовуючи краєзнавчі бібліотечно-бібліографічні ресурси, зосереджує своє зусилля на наданні користувачам інформації про національні, етнічні, природничо-географічні, культурно-історичні, мовні традиції краю. Бібліотекою видано шість випусків бібліографічних покажчиків наукових праць викладачів ВДПУ ім. М.М. Коцюбинського, які охоплюють публікації за період з 1970 р. Створено своєрідну галерею представників педагогічної еліти, підготувавши низку інформаційних довідників та покажчиків

біобібліографічного характеру. Видано довідники «Ювіляри ВДПУ», присвячені викладачам, котрі своєю плідною працею зробили вагомий внесок у справу підготовки вчительських кадрів та розвиток освітянської галузі на Поділлі. Славна когорта яскравих особистостей педагогів гідно представлена виданнями бібліотеки у серії «Педагоги Вінниччини». Біографічні та біобібліографічні краєзнавчі дослідження сприяють процесу збору та обробки документальних та усних джерел, зберігають частину народної пам'яті у процесі накопичення матеріалів для подальших досліджень. З досвіду краєзнавчої роботи в бібліотеці видано брошуру «Краєзнавча робота в бібліотеці ВДПУ». Велика увага приділяється вивченню історії власне бібліотеки. Працівники багатьох поколінь бібліотеки вздовж десятиліть проводили невтомну й подвижницьку працю, спрямовану на охорону писемної культури нашого народу, відродження духовності та історичної пам'яті. Збільшення суспільного та наукового інтересу до національного культурного надбання України, закономірно призвели до усвідомлення, що пріоритетним напрямом діяльності бібліотек є забезпечення вільного доступу до інформації, формування та збереження краєзнавчих документів як паперових так і електронних. Сьогодні у віртуальному інформаційному просторі вагоме місце належить вебсайту, який є ефективним інструментом доступу до інформаційних ресурсів. Серед матеріалів, розміщених на вебсайті – колекції унікальних фотодокументів, публікації наукової, історичної, краєзнавчої тематики, онлайн-виставки інформаційних ресурсів бібліотеки. Щорічно оновлюються краєзнавчі календарі знаменних дат, представлені оригінальні дослідницькі біографічні матеріали та біобібліографія. Формується архів повнотекстових документів «Вінниччина в Інтернеті за темами: «Історичне краєзнавство», «Географічне краєзнавство», «Культура Поділля», «Мистецтво Поділля», «Літературне краєзнавство». Створено краєзнавчий веб-проект «Персоналії, життя яких пов'язане з Поділлям». У соціальній мережі Facebook представлено проєкт про видавничу діяльність вчених університету – «Є імена, які талантом сяють». Використовуючи сучасні

цифрові та комп'ютерні технології, бібліотека активно ілюструє свою діяльність: створює електронні архіви фотодокументів, блоги, флеш-альбоми, презентації, розділ на сайті «Віртуальні виставки» містить матеріали регіональної біографіки. Сучасне суспільство переживає складні стани, що набули характеру системних кризових явищ. У таких умовах потреба збереження культурної спадщини є особливо гострою. Крім культурної спадщини, яка щодня перебуває під загрозою знищення чи пошкодження, збереження потребує інформація про події, що відбуваються просто зараз, під час російсько-української війни. Ці дані становлять неабияку цінність для майбутніх досліджень цих подій, а також слугуватимуть доказами скоєння воєнних злочинів РФ на міжнародних судах [8]. Бібліотека долучилася до проєкту «Цифровий архів документів про російсько-українську війну», який реалізується бібліотеками України. З метою вшанування та збереження пам'яті про загиблих студентів, випускників, співробітників та викладачів ВДПУ ім. М. Коцюбинського внаслідок збройної агресії рф проти України бібліотекою започатковано проєкт «Вінниччина і повномасштабне вторгнення російських військ в Україну». На сайті розміщено банер «Дошка пам'яті ВДПУ». Бібліотека тримає інформаційно-ресурсний стрій, вплітає свою нитку у полотно спільної перемоги, «озброює» освітянську спільноту знаннями про культурну спадщину, інтегрує у міжнародний науково-освітній простір, використовує у розробці власних продуктів і послуг. Таким чином, у різних сценаріях невизначеності, у викликах сьогодення, спричинених війною, бібліотека залишається надійним інформаційним центром університету. Ми повинні бути готовими до будь-яких викликів та ризиків, «до виживання та досягнення успіху в різних сценаріях часів драматичних невідомостей» [4]. Кожен жорстокий прояв країни зла ще більше об'єднує нас, вселяє віру у Перемогу нашої України. Труднощі, які виникають, загартовують, дозволяють набути новий досвід, що робить нас сильними, готовими до будь-яких випробувань. [2]. Збережемо для нащадків культурну та національну пам'ять.

Відбудуємо країну, зруйновані міста, навчальні заклади, бібліотеки, архіви, музеї. Нічого не забудемо, не простимо!

Список використаної літератури:

1. Архівні установи України : довідник. Т. 2, кн. 2. Київ, 2012. XXVII, 602 с.
2. Білоус В. С. Діяльність бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в умовах війни: потреби та можливості. *Трансформація роботи бібліотек в умовах воєнного стану* : Всеукраїнська науково-практична конференція, 20 квітня 2023 р. / Наукова бібліотека Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2023.
- 2, Білоус В. С. Дослідження історії бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського – складова бібліотечного краєзнавства. *Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі* : матеріали III науково-практичної інтернет-конференції, НБ ХНМУ, 22–29 жовтня 2018 р. Харків, 2018. С. 5.
3. Білоус В.С. Формування та збереження культурної і національної пам'яті – місія документно-інформаційних інституцій. *Етнокультурне розмаїття України: загальнонаціональна єдність та євроінтеграційний поступ* : Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю, 23-24 серпня 2024 р., м. Одеса / Одеська національна наукова бібліотека. Одеса, 2024. URL: <http://odnb.odessa.ua/>
4. Гальчак С. Д. Краєзнавці Вінниччини: Біографії. Бібліографія. Вінниця : Книга-Вега, 2005. 224 с.
5. Колесникова Т. О. Організація віддаленої роботи колективів бібліотек університетів України за часів драматичних невідомостей. 2021 р. URL: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/11914>
6. Липак Г. Роль бібліотек, архівів, музеїв у формуванні соціокомунікаційного простору територіальних громад. *Бібліотечний вісник*. 2018. № 5. С. 8–14.
7. Міщук С. М., Міщук Г. А. Інформаційні ресурси регіональної біографіки обласних універсальних наукових бібліотек України. *Українська біографістика*. 2016. №14. С. 263–276.
8. Шкира О. Бібліотека як соціальна інституція пам'яті: ресурс креативного атмосферного середовища *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи (до 100-річчя бібліотеки Університету Ушинського)* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної бібліотечної конференції. Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2023. С. 163.
9. Як зберегти цифрову спадщину?: Важливі інструкції та добірки. Війна з культурою. 19 липня 2022 р. URL: <https://www.ukrainer.net/zberehty-tsyfrovu-spadshchynu/>